

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 17.
2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
3. Белов О. Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення [Електронний ресурс] / О. Ф. Белов. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/book/below/6.html
4. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 / І. Г. Мішина. – Донецьк, 2007. – 235 с.
5. Мішина І. Г. Проблема формування теоретичних основ економічної безпеки суспільства / І. Г. Мішина // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. ; голов. ред. О. О. Шубін. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2004. – Вип. 16. – Т. 1. – 352 с.
6. Кириєнко Н. Перспективи України на рынках стран АТР / Н. Кириєнко // Финансовая Украина. – 1996. – № 7. – С. 25–33.

Стаття надійшла до редакції 23 березня 2012 року

УДК 338.2

В. Г. Потапенко,
кандидат географічних наук,
старший науковий співробітник,
головний консультант Національного інституту
стратегічних досліджень

«ЗЕЛЕНА» ЕКОНОМІКА В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються актуальні проблеми формування «зеленої» економіки в Україні в контексті економічної безпеки держави. Проаналізовано стратегічні пріоритети формування нових «зелених» напрямів економіки та екологічної трансформації господарства існуючих галузей.

Ключові слова: «зелена» економіка, економічна безпека, стратегічні пріоритети.

В. Г. Потапенко
**«ЗЕЛЕНАЯ» ЭКОНОМИКА В СИСТЕМЕ
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРИОРИТЕТОВ
БЕЗОПАСНОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ**

В статье рассматриваются актуальные проблемы формирования «зеленой» экономики в Украине в контексте экономической безопасности государства. Проанализированы стратегические приоритеты формирования новых «зеленых» направлений экономики и экологической трансформации хозяйства существующих отраслей.

Ключевые слова: «зеленая» экономика, экономическая безопасность, стратегические приоритеты.

V. G. Potapenko
**«GREEN» ECONOMICS IN THE STRATEGIC
PRIORITIES OF SECURITY DEVELOPMENT
OF UKRAINE**

The article deals with actual problems of formation of «green» economy in Ukraine in the context of economic security. The strategic priorities for the formation of new «green» areas of economics and «greening» of the economy of existing industries were analyzed.

Key words: «green» economics, economic security, strategic priorities.

Постановка проблеми. Глобальні проблеми людства – кліматичні зміни, вичерпання ресурсів, бідність, перенаселення, брак продовольства ускладнюються кризою соціально-економічної системи, побудованої на вільних ринкових відносинах. Процеси саморегуляції ринку негативно впливають на соціальне забезпечення та стан навколишнього природного середовища. Тому експерти ООН радять звернути увагу на формування нової «зеленої» економіки, яка передбачає зростання ролі держави і міждержавних органів у економічному регулюванні, створенні умов для розвитку бізнесу на основі нових «зелених» технологій та екологізації індустріальних галузей господарства.

Питанню стратегічних пріоритетів розвитку «зеленої» економіки в контексті питань економічної безпеки й присвячено цю роботу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існують численні вітчизняні і дуже багато зарубіжних досліджень, пов'язаних із проблемою «зеленої» економіки та екологізації індустріальних галузей господарства. Особливо виділяють роботи таких авторів, як: Б. Буркинський, Т. Галушкіна, З. Герасимчук, Б. Данилишин, П. Кругман, В. Реутов, А. Харічков, Є. Хлобистов, М. Хвесик та ін. З позиції державної економічної безпеки проблема формування «зеленої» економіки в Україні вивчалася недостатньо.

Основні результати дослідження. Стратегічні пріоритети визначають головні напрями руху для досягнення поставленої мети в умовах постійних змін та неповноти інформації. Стратегія являє собою послідовність дій, спрямованих на досягнення образу мети. Це слово походить

від грецького «*stratēgia*» (стратегія) – «пост генерального командувача, генерала». Пруський генерал Г. Мольтке розглядав стратегію як «еволюцію первинної керівної ідеї за обставинами, які постійно змінюються» [1].

На відміну від плану як жорсткого переліку обов'язкових до виконання дій, стратегія визначається як логіка поведінки, що модифікується залежно від поведінки супротивної сторони. Проблема стратегічних намірів та практичних можливостей суб'єкта набула розвитку в дослідженнях із маркетингу. Зокрема Ф. Котлер пише, що стратегічне планування – це «управлінський процес створення і підтримки стратегічної відповідності між метою та потенційними можливостями» [2, с. 315].

На думку Сунь-Цзи, метою фундаментальної стратегії держави має стати створення умов для того, аби населення було задоволене, а його бажання підкорятися правителю не могло бути поставлене під сумнів, щоб виникала єдність помислів та устремлень народу і правителя [3, с. 3]. «Економічна стратегія», – на думку Я. Жаліла, – це цілісна система дій суб'єкта, спрямованих на реалізацію мети, завдань та пріоритетів його економічного відтворення з урахуванням комплексу впливів ендогенних і екзогенних чинників, що розрахована на тривалий період часу» [4, с. 9].

Стратегічні пріоритети держави України зафіксовані у численних законодавчих документах, зокрема у прийнятих останніми роками Енергетичній стратегії України на період до 2030 року (2006 р.) [5], низці проектів стратегічних програм Кабінету Міністрів України (наприклад, Стратегії розвитку України у період до 2020 року), стра-

тегії розвитку регіонів, Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (2010 р.) [6], Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (2011 р.) [7], Плані першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС на 2010 рік (затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1073 від 19.05.2010) та ряді інших документів.

Закон України «Про основи національної безпеки» [8] визначає національну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, використання надр, земельних і водних ресурсів, корисних копалин, захист навколишнього природного середовища та інших сфер державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам. Загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Правову основу у сфері національної безпеки України формує Конституція та відповідні закони України, міжнародні договори, інші нормативно-правові акти [8].

Загрозами національним інтересам і національній безпеці України в економічній та екологічній сферах є:

- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;
- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення; загострення проблеми підтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України;
- недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці;
- неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання і відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави;
- переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними;
- неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності;
- значне антропогенне порушення та техногенна перевантаженість території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;
- нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як невідновлюваних, так і відновлюваних;
- неподоланість негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи;
- погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень, зниження якості води;
- загострення техногенного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на р. Дніпро;
- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин та організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин і похідних продуктів;
- неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;
- небезпека техногенного, у тому числі ядерного й біологічного, тероризму;
- посилення впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, зокрема генетично змінених організмів, та біотехнологій;
- застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів.

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного та активного проведення політики енергозбереження і диверсифікації джерел енергозабезпечення; впровадження у виробництво сучасних, екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігальних технологій, підвищення ефективності використання природних ресурсів, розвиток технологій переробки й утилізації відходів.

Нобелівський лауреат у галузі економіки за 2009 рік Пол Кругман пише, що немає жодних підстав вважати, що вільні ринки дадуть результат, який суспільство сприйме як справедливий. Ефективність ринку ніяк не пов'язана із гарантуванням медичного страхування, допомоги малозабезпеченим тощо. Необхідно дозволити ринкам робити свою роботу із забезпечення ефективного використання ресурсів країни, а податки і трансферти спрямовувати на допомогу малозабезпеченим. Коли є «негативні зовнішні фактори», тобто витрати, які несуть економічні суб'єкти, при тому, що інші економічні суб'єкти не сплачують адекватну ціну за забруднення навколишнього середовища та використання природних ресурсів, припущення про те, що ринкова економіка буде саморегулюватися, не працює. «Зелена» економіка дає відповіді на ці питання [9].

Ідеї ринкової саморегуляції як основи соціального благополуччя знову стають неактуальними – на порядок денний висувається питання про регулювання як соціально-економічних, так і ресурсно-екологічних проблем людства. Питання державного суверенітету в царині користування природними ресурсами нерідко піддається сумніву. Дедалі важливішими стають питання стратегічного планування не тільки економіки та соціуму, а й використання природи. Про це свідчать нові ініціативи 2011 року Організації Об'єднаних Націй для владних структур держав із підтримки «зеленої» економіки для забезпечення сталого розвитку.

Екологічні та громадські основи сталого розвитку потрібно зрівняти у правах з економічними. При плануванні економічного розвитку таким факторам сталого розвитку, як ліси або джерела прісної води, має надаватися більше значення. На думку експертів ООН, існують переконливі економічні та соціальні аргументи на користь інвестування 2% світового ВВП в «озеленення» десяти найважливіших секторів економіки, щоб змінити характер розвитку та спрямувати потоки державного і приватного капіталу на зменшення викидів вуглецю та ефективно використання ресурсів. Такі трансформації стимулюють економічну активність щонайменше так само, як звичайні інвестиційні стратегії, однак за меншого ризику виникнення криз і потрясінь, що характерні для них.

«Зелена» економіка не віддає переваги якійсь одній політичній теорії. Вона можлива в умовах будь-якої економіки, державної або ринкової. Не служить вона і альтернативою сталого розвитку. Скоріше, це спосіб реалізації курсу на сталий розвиток на національному, регіональному й світовому рівнях, що узгоджується із «Порядком денним на XXI століття» та спрощує втілення її положень. Перехід до «зеленої» економіки вже розпочався, і тепер важливо зберегти цей імпульс.

Більшість стратегій економічного розвитку та зростання заохочувала швидке накопичення фізичного, фінансового і людського капіталу, проте через надмірне виснаження природного капіталу природні ресурси та екосистеми були принесені у жертву. «Вільні ринки не призначені для вирішення соціальних проблем» [10, р. 5], а тому існує потреба в удосконаленні державної політики шляхом запровадження заходів у сфері ціноутворення і регулювання з метою зміни тих ринкових стимулів, що обумовлюють нераціональний розподіл капіталу та ігнорують соціальні й екологічні наслідки.

ЮНЕП визначає «зелену» економіку як таку, що підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедли-

вість, при цьому істотно знижує ризики для навколишнього середовища та збіднення населення. Зростання доходів і зайнятості забезпечується державними та приватними інвестиціями, що зменшують викиди вуглецю і забруднення середовища, підвищують ефективність використання енергії та ресурсів, запобігають втраті біорізноманіття і сприяють наданню екосистемних послуг. Ці інвестиції необхідно підтримувати за допомогою цільових державних витрат, реформ у сфері політики та зміни системи регулювання. Окреслений шлях розвитку має зберігати, збільшувати і, де це необхідно, відновлювати природний капітал як найважливіший економічний актив та джерело суспільних благ, особливо для бідних верств населення, джерела доходу і захищеність яких залежать від природи.

Сьогодні є достатньо доказів того, що «озеленення» економіки жодним чином не перешкоджає створенню матеріальних благ або робочих місць, і що інвестування в об'єкти «зеленого» сектора є основою для зростання фінансового добробуту та зайнятості. Однак для переходу до «зеленої» економіки слід створити нові умови, що потребує термінових дій урядів усіх країн світу. Політика, необхідна для здійснення цього переходу, вимагає скорочення або ліквідації екологічно шкідливих субсидій, використання ринкових стимулів, вдосконалення регулювання, здійснення «зелених» державних закупівель, а також стимулювання інвестицій [11].

Формуючи систему економічної безпеки розвитку України в умовах глобалізації, доцільно враховувати сучасні тенденції світового розвитку. Ідеться про впровадження принципів «зеленої» економіки в різні сектори господарства нашої країни. З точки зору забезпечення економічної безпеки держави, можна виділити нові «зелені» сектори економіки, а також ті, які знаходяться у процесі екологічної трансформації («озеленення» – *greening*) вже існуючих галузей господарства України.

Енергетична безпека:

- мала гідроенергетика;
- вітрова електроенергетика;
- сонячна електроенергетика;
- біогазова енергетика;
- використання горючих газів, створених за технологіями переробки вугілля та бурого вугілля;
- оснащення очисним обладнанням енергоустановок;
- відмова від прямого спалювання вугілля;
- використання вторинних енергетичних ресурсів – відходів деревообробки, інших відходів.

Ресурсна безпека:

- перехід на використання місцевих енергетичних джерел (торф, дрова, горючі сланці) на основі сучасних екологічно чистих технологій;
- використання сланцевого газу.

Продовольча безпека:

- контроль за вирощуванням, виробництвом, продажем та споживанням ГМО продуктів;
- впровадження екомаркування;
- розвиток органічного сільського господарства.

Соціальна безпека:

- адаптація господарства і населення до кліматичних змін;
- підвищення енергоефективності житла;
- системні заходи із запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного походження.

Виробнича безпека:

- зелене будівництво – широке використання енергозберігаючих технологій та матеріалів, вироблених із мінімальною шкодою для навколишнього середовища;
- розвиток «зеленого» туризму;
- енергозбереження на виробництві;
- впровадження програми «більш чисте виробництво»;
- застосування «зелених» технологій;
- проекти спільного впровадження за економічним механізмом Кіотського протоколу.

Транспортна безпека:

- розвиток «зеленого» транспорту – тролейбуси, трамваї, електромобілі, велосипеди;

- обмеження викидів автотранспорту, авіатранспорту.

Фінансова безпека:

- формування вуглецевого ринку;
- «зелені» закупівлі;
- «зелені» тарифи на електроенергію.

Регіональна безпека:

- реабілітація радіаційно забруднених територій унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;
- скорочення споживання води;
- відтворення лісів та заповідних територій.

Річний оборот «зеленої» економіки в ЄС складає понад 300 млрд. євро, що дорівнює 2,5% ВВП. У ній вже зайнято близько 3,4 млн. осіб, тобто 1,5% усіх працевлаштованих. Чверть усіх інвестицій спрямовується саме у чисті технології. Наприклад, такий напрям, як вітроенергетика, дає максимальний приріст інвестицій порівняно з іншими галузями економіки Євросоюзу за останні роки.

Висновки. Розвиток «зеленої» економіки відбувається і в Україні, приваблюючи нові зарубіжні інвестиції та сучасні технології. Ці паростки нового господарства, звичайно, не замінять індустріальну економіку, але саме вони формують основні стратегічні пріоритетні напрями економічної безпеки України в найближчі десятиріччя.

Формування «зеленої» економіки є сучасним трендом забезпечення економічної безпеки держави в умовах глобалізації. Серйозної уваги потребує зменшення бідності, контролю за використанням природних ресурсів, збільшення кількості робочих місць. Застосування ринкових механізмів рекомендується поєднувати з державним та міжнародним регулюванням економічних процесів. Покращання екологічної ситуації перестав бути рядком витрат державного бюджету, а стає власне суттю нової економічної системи. Таким чином держава формує нові економічні умови ведення бізнесу, які приваблюють інвестиції саме в розвиток нових «зелених» галузей та екологічної трансформації («озеленення») традиційного господарства.

В умовах ресурсної та енергетичної залежності України, яка сформована ситуацією, коли екологічно шкідливі технології використовуються на застарілих енергонеєфективних підприємствах, саме поступова заміна «коричневої» індустріальної економіки на нову «зелену» як стратегічний пріоритет розвитку дає шанс забезпечити національну безпеку держави в найближчі десятиріччя.

Література

1. Thompson J. L. Strategic Management / J. L. Thompson. – London : Thomson Learning, 2001. – P. 36.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. – Спб. : Корунс, 1994. – С. 538.
3. Сунь-Цзы. Искусство войны / Сунь-Цзы. – М., 1953. – С. 8.
4. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р від 15.03.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=145%E0-2006-%F0>
6. Програма економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua/Programa_reform
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>
8. Про основи національної безпеки України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3. – С. 351.
9. Krugman P. Building a Green Economy / P. Krugman. Published: April 7, 2010 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.nytimes.com/2010/04/11/magazine/11Economy-t.html?pagewanted=all>
10. Junus M. Creating A World Without Poverty: Social Business and The Future of Capitalism / Muhammad Junus. – New York : Public Affairs, 2007. – 296 p.
11. Навстречу «зеленой» экономике : Доклад ЮНЕП для властных структур, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.unep.org/greenconomy/Portals/88/documents/ger/GER_synthesis_ru.pdf

Стаття надійшла до редакції 20 березня 2012 року